

УДК 347.73

ОСОБЛИВОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ І ПОГАШЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

Сапрікін В.П., студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У роботі досліджено особливості обслуговування і погашення державного боргу в Україні. Проведено порівняльно-правовий аналіз законодавства України, а також норм міжнародних нормативно-правових актів у вищезгаданій сфері. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері регулювання державного боргу України.

Ключові слова: державний борг, запозичення, погашення, обслуговування, повернення, механізм здійснення витрат, державні боргові зобов'язання.

В работе исследованы особенности обслуживания и погашения государственного долга в Украине. Проведен сравнительно-правовой анализ законодательства Украины, а также норм международных нормативно-правовых актов в вышеупомянутой сфере. Разработаны предложения по совершенствованию законодательства в сфере регулирования государственного долга Украины.

Ключевые слова: государственный долг, заимствование, погашение, обслуживание, возврат, механизм осуществления расходов, государственные долговые обязательства.

Saprykin V.P. FEATURES OF GOVERNMENT DEBT SERVICE EXPENSES AND PAYMENT IN UKRAINE

We study the peculiarities of servicing and repayment of state debt in Ukraine. A comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and norms of international legal acts in these areas. Suggestions for improving the legislation regulating public debt Ukraine.

Key words: public debt, borrowing, repayment, service, returning, mechanism expenditure, government debt.

За роки незалежності Україна зіткнулась з великою кількістю економічних проблем. Останнім часом невміння використовувати ефективно позикові фінансові ресурси призвело до постійного зростання державного боргу. Відповідно до статистики, що оприлюднена на офіційному веб-ресурсі Міністерства фінансів України, загальна сума державного та гарантованого державою боргу станом на 31 грудня 2012 р. становила 515,51 млрд грн, станом на 31 грудня 2013 р. – 584,37 млрд грн, а на 31 грудня 2014 р. – 1 100,83 млрд грн. Враховуючи зазначені дані, можемо бачити невтішні результати щорічного зростання обсягів державного боргу в Україні. Як відомо, внутрішні та зовнішні запозичення, які знаходять своє відображення у вигляді державного боргу, є індикатором фінансового стану країни та показником її конкурентоспроможності.

Державний борг є предметом дослідження і роздумів багатьох науковців. Серед них особливої уваги заслуговують праці М. Кучерявенко, О. Орлюк, О. Грачева, І. Зверуха, О. Хайхадаєвої, В. Козюк, Ю. Вавілов, Г. Попова та інших вчених, які вивчають концептуальні засади вивчення поняття державного боргу.

Основоположним завданням економічної політики країни з позиції стабільності та економічного благополуччя є управління та обслуговування державного боргу країни.

В Україні цей процес супроводжуються проблемами: розмір державного боргу постійно збільшується, неточність українського законодавства та механізму реструктуризації боргу та його обслуговування.

Можливість сповна обслуговувати та своєчасно погашати державний борг є одним з індексів фінансової стабільності країни, що закріплює за державою імідж надійного позичальника та відкриває перед нею можливості для нових позик на більш вигідних умовах.

Обслуговування державного боргу враховує сукупні платежі за державними зобов'язаннями перед кредиторами щодо сплати відсотків, комісійних та шрафних платежів. Ці платежі здійснюються з Державного бюджету у вигляді видатків. Видатки на обслуговування боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду бюджету.

Сума коштів державного бюджету, необхідних для погашення та обслуговування державного боргу на рік, визначається і затверджується Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік [6, с. 197].

Україна дотримується поміркованої політики управління державним боргом, головною особливістю якої є зниження ризиків запозичень шляхом збільшення термінів та зниження вартості обслуговування. Нестабільність політичної та економічної ситуації

в Україні, а звідси і її низький кредитний рейтинг, обмежили вибір кредиторів і умов надання коштів. Отже, залучені Україною позики вирізняються своєю короткостроковоюстю та високим рівнем процентних ставок. Незбалансованість Державного бюджету України, дефіцитність торговельного балансу, прийняття державою боргів підприємств і невиважена політика державного запозичення вкрай загострили проблему державного боргу. За умов кризи рефінансування заборгованості держави виконання нею своїх зобов'язань у рамках нинішнього курсу економічної політики вимагатиме направлення податкових надходжень до бюджету на боргові виплати, що означатиме кардинальне скорочення бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток. Розв'язання боргової проблеми лише за рахунок видатків бюджету призведе до остаточного руйнування сфер науки, освіти та охорони здоров'я, а також розширити масштаби зубожіння населення [4].

Погашення та обслуговування державного боргу здійснюється шляхом проведення платежів для виконання боргових зобов'язань перед кредитором щодо погашення основної суми боргу, сплати відсотків і супутніх витрат, передбачених умовами випуску державних цінних паперів, угодами про позику, державними гарантіями та іншими документами.

Бюджетним кодексом України встановлено, що погашення державного боргу – це операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів та/або випуску боргових цінних паперів.

Погашення державного боргу – це виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо сплати основної суми боргу (суми позики, визначеної угодою про позику) або номінальної вартості державних цінних паперів. Згідно з Бюджетним кодексом України, платежі з погашення державного боргу є витратами бюджету.

Бюджетним кодексом України встановлено обслуговування державного боргу – операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним боргом. До таких операцій не належить погашення державного боргу.

Обслуговування державного боргу включає сукупні платежі за державними зобов'язаннями перед кредиторами щодо сплати відсотків, комісійних та штрафних платежів. Ці платежі виконуються з Державного бюджету у вигляді видатків. Видатки на обслуговування боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду бюджету [6, с. 55].

Для української держави важоме питання щодо критичного рівня державного боргу, адже за прийнятою Маастрихтською угодою державний борг не може перевищувати 60% від ВВП. Такий рівень передбачений і бюджетним кодексом України. Для прикладу: світовий банк вважає, що критичний рівень державного зовнішнього боргу має становити понад 50% від ВВП.

Для зовнішнього боргу розраховують коєфіцієнт обслуговування. Він визначається як відношення всіх платежів із заборгованості до валютних надходжень країни, виражене у відсотках. Вважається, що значення цього показника за сприятливого рівня обслуговування зовнішнього державного боргу не повинно перевищувати 25%.

Згідно із показниками Державного бюджету України на 2015 р. державний борг України перевищив критичний рівень визначений за методологією Міжнародного Валютного Фонду (60% від ВВП) і склав 68,3% від ВВП, або 1 176 060,4 млн грн, зокрема, внутрішній борг склав 44,9%, зовнішній – 55,1% [3].

Обслуговування внутрішнього державного боргу здійснюється шляхом розміщення нових внутрішніх боргових зобов'язань держави. Платежі з обслуговування внутрішнього державного боргу проводяться через перерахування коштів до фінансового агента кредитора або через взаємозаліки вартості нових і старих боргових паперів.

Обслуговування зовнішнього державного боргу здійснюється шляхом залучення державою іноземних кредитів та випуску державою державних цінних паперів, які розміщаються на міжнародних ринках капіталів. Погашення відбувається за рахунок коштів державного бюджету та коштів Національного банку України в частині кредитів, отриманих з метою підтримки платіжного балансу.

Погашення та обслуговування державного боргу здійснюється Кабінетом Міністрів України, що діє через Міністерство фінансів України, за рахунок коштів, передбачених законами України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Міністерство фінансів України зобов'язане погашати та обслуговувати державний борг, а також складати поточний та перспективний плани заходів щодо погашення, обслуговування державного боргу.

Погашення та обслуговування зовнішнього державного боргу може здійснюватися в грошовій формі, а за згодою кредитора – шляхом поставки товарів (послуг), заліку зустрічної вимоги та іншими шляхами відповідно до чинного законодавства України.

Основними джерелами погашення та обслуговування державного боргу можуть бути:

- кошти, передбачені у державному бюджеті на погашення та обслуговування державного боргу відповідно до закону про Державний бюджет України на поточний рік;
- кошти, які надійшли від приватизації державного майна;
- внутрішні та зовнішні державні запозичення;
- золотовалютні резерви держави тощо.

Обов'язок держави щодо виконання своїх боргових зобов'язань припиняється у разі погашення кредитору основних сум та виплати відсотків, інших платежів за ними відповідно до умов кредитного договору [6, с. 55].

Законом України «Про Державний бюджет на 2015 рік» встановлено, що загальнодержавні витрати Міністерства фінансів України становлять 149,468 млрд грн, зокрема витрати на обслуговування державного боргу планово складають найбільшу частку – 49,95% [3].

Загальна сума державного та гарантованого державою боргу України за січень-листопад 2014 р. знизилася на 3,115 млрд дол., або на 5,16% – до 69,335 млрд дол. Держбюджет України на 2015 р. передбачає граничний обсяг дефіциту на рівні 63,670 млрд грн, або 3,7% ВВП, очікуваний річний показник держборгу – 1,176 трлн грн, або 68% ВВП.

1. Погашення державного боргу та сплата відсотків у 2015 р. здійснюється вчасно згідно з графіком Міністерства фінансів України. На видатки з обслуговування державного боргу Тимчасовим помісячним розписом асигнувань загального фонду Державного бюджету України на січень 2015 р. передбачено 6 029,2 млн грн. Станом на 19 січня 2015 р. видатки з обслуговування державного боргу складають 2 046,6 млн грн (внутрішнього державного боргу – 1 990,2 млн грн, зовнішнього державному боргу – 56,4 млн грн). На погашення державного боргу Тимчасовим помісячним розписом фінансування загального фонду Державного бюджету України на січень 2015 р. передбачено 6 667,0 млн грн. Станом на 19 січня 2015 р. витрати з погашення державного боргу становлять 3 693,9 млн грн (зокрема внутрішнього державного боргу – 2 982,0 млн грн, зовнішнього державного боргу – 711,9 млн грн). Надходження від державних запозичень Тимчасовим розписом фінансування загального фонду Державного бюджету України на I квартал 2015 р. передбачено у сумі 26 873,2 млн грн. Тимчасовим помісячним розписом фінан-

сування загального фонду Державного бюджету України на січень 2015 р. передбачено у сумі 7 667,0 млн грн. Станом на 19 січня 2015 р. державні запозичення складали 5 541,3 млн грн (зокрема внутрішні державні запозичення – 5 541,3 млн грн), що на 2 125,7 млн грн менше за плановий показник, передбаченого Тимчасовим помісячним розписом фінансування загального фонду державного бюджету на січень 2015 р. (з них на 2 749,3 млн грн менше планового показника, передбаченого Тимчасовим помісячним розписом фінансування загального фонду державного бюджету на січень 2015 р. від внутрішніх державних запозичень) [7].

У зв'язку з великим фінансовим навантаженням керівництву української держави, проаналізувавши зарубіжний досвід, необхідно використати альтернативний шлях управління державним боргом, наприклад, бай-бек.

Бай-бек – це зворотній викуп власних боргових зобов'язань за ринковими цінами. Зараз українські єврооблігації з терміном погашенням в середині 2017 р. торгуються за ціною близько 60 центів за один долар їх номінальної вартості. Дорогі дефолтні свопи та низькі ринкові ціни на папери спричинено страхом дефолту. Це заважає Україні вийти на міжнародні ринки запозичень і нерозривно пов'язує питання обслуговування державного боргу із продовженням співпраці з МВФ.

Якщо українські владі вдастся отримати фінансування для угоди бай-бек, це може мати позитивний ефект, а саме:

- де-факто списання частини номіналу (фактор ризику) – без дефолту або виснажливих перемовин із власниками облігацій;
- зниження співвідношення боргу до ВВП;
- обслуговування боргу стане дешевшим, адже обслуговуватись буде лише непогашена заборгованість;
- зростуть ціни на український борг – лише самі чутки про великого покупця на ринку вже можуть привести до цього. Зростання ж цін надасть ринку впевненості у кредитоспроможності України.

Слід зазначити, що навіть якщо Україна розглянатиме шляхи викупу власного боргу, цей крок буде мати не надто значні наслідки. За даними Мінфіну, станом на кінець листопада 2014 р. загальний обсяг українських єврооблігацій склав 17,3 млрд дол. із 31,7 млрд дол. прямого державного зовнішнього боргу. Ці єврооблігації враховують отриману від Росії позику у сумі 3 млрд дол., яка не торгується на ринку. Принаймні, 5 млрд дол. боргу нещодавно викупив інвестиційний фонд Franklin

Templeton, який тепер навряд чи захоче продавати ці активи. Таким чином, мова йде про 9 млрд дол. боргу [5].

Щодо джерел фінансування державного бюджету в частині погашення державного боргу відповідно до ст. 15 Бюджетного кодексу України джерелами фінансування бюджету є:

1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;

2) кошти від приватизації державного майна (враховуючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) щодо державного бюджету;

3) погашення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених Бюджетним кодексом України [2].

Надходження від приватизації державного майна у 2015 р. як одне з джерел фінансування дефіциту державного бюджету, відповідно до листа Фонду державного майна від 11.10.2014 р. № 10-19-12236, прогнозується на рівні 17 млрд грн.

Надходження коштів від приватизації державного майна значно залежить від попиту на об'єкти приватизації та загальної соціально-політичної і економічної ситуації в країні у 2015 р., пов'язаної із проведенням антитерористичної операції на сході країни.

Одним із шляхів забезпечення надходження коштів від приватизації до державного бюджету у 2015 р. є прискорення прийняття проекту закону України «Про внесення змін до Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації». Це дасть можливість залучити до приватизації додаткову кількість об'єктів (з Переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, вилучається близько 1 200 об'єктів) [8].

Отже, можна зробити висновок, що наявні боргові проблеми держави потребують удосконалення боргової політики України та побудови дієвої системи управління державним боргом. Першочерговим завданням є переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягаря та розвитку альтернативних, непозичкових, інструментів фінансування бюджетних видатків. Залучені державою ресурси за рахунок внутрішніх запозичень повинні використовуватися для проведення інноваційних наукових досліджень, реструктуризації та модернізації економіки, окремих її галузей і виробництв.

У зв'язку з великим обсягом державного боргу української держави та його зростан-

ням, необхідно використати альтернативні шляхи управління державним боргом. Доведено є ефективність використання альтернативного шляху управління державним боргом – бай-бек. Адже отримання фінансування для угоди бай-бек сприятиме: списанню частини боргу без ризику дефолту або виснажливих перемовин із власниками облігацій; зниження співвідношення боргу до ВВП; обслуговування боргу стане дешевшим і при цьому зросте попит на боргові цінні папери.

Проаналізувавши нормативно-правову базу, зазначаю, що парламентаріям разом з Урядом необхідно реформувати механізм правового регулювання державним боргом:

- прийняти Закон України «Про державний борг України», який повинен визначати поняття, склад державного та гарантованого державою боргу, порядок утворення та управління ним, контроль за його станом, встановити порядок його погашення та обслуговування, закріпити ліміти заборгованості;

- визначити індикатори державного боргу України, тобто розробити критичні показники економічної безпеки країни;

- розробити механізм реструктуризації боргу;

- визначити показник ефективності та доцільноті використання позичкових коштів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19.
4. Бабчук К.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування [Електронний ресурс] / К.Л. Бабчук, Н.В. Мацедонська. – Режим доступу : <http://intkonf.org/babchuk-kl-matsedonska-nv-derzhavnyi-borg-ukrayini-mehanizm-upravlinnya-ta-obslugovuvannya/>.
5. Жолудь О. Бай-бек як варіант управління державним боргом [Електронний ресурс] / О. Жолудь. – Режим доступу : voxukraine.org/2015/01/27/bai-bek-ukr/.
6. Прутська О.О. Управління державним боргом : навч. посіб. / О.О. Прутська. – К. : Центр учебової літератури, 2010. – 216 с.
7. Розрахунки за борговими зобов'язаннями держави по загальному фонду державного бюджету за січень 2015 року на 19.01.2015 (оперативні дані) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-ресурс Державної казначейської служби України. – Режим доступу : www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/243471;jsessionid=11EC78324B5B05A2C95D337EA3093D2F.